

PRISPEVEK K ETNOLOŠKI PODOBI VELIKE IN MALE LIGOJNE

NA PODLAGI RAZISKAVE IZ LETA 1984¹

Del Velike Ligojne, februar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

1. KRATKA OPREDELITEV OBMOČJA KRAJEVNE SKUPNOSTI LIGOJNA

Krajevna skupnost Ligojna obsega Veliko Ligojno in Malo Ligojno in je naselje v občini Vrhnika.

Velika Ligojna je gručasta vas, ki leži na severnem obrobju Ljubljanskega barja in Podlipske doline. Vas sestavljajo: središče vasi je okrog kapelice, del vasi je okrog cerkve Sv. Jurija in na zahodu je Razpotje z zaselekoma Kote in Mavsarija. Na Razpotju je odcep poti v Žažar. Nad Razpotjem leži zaselek

Mavsarjev hrib, ki je vrh Kisovca (503 m). Nadmorska višina Velike Ligojne je 333 m. Sredi naselja Velike Ligojne je odcep poti v Malo Ligojno.

Mala Ligojna je gručasta vas, ki leži nad robom Barja, severno od Vrhnike in na vzhodni strani Velike Ligojne, kamor drži cesta z glavne ceste na Vrhniki. Obsega zaselek Frtica ob Tržaški cesti. Tu je bila že v rimskem času utrdba ob cesti. Polja leže na vzhodni strani proti Drenovem Griču (Dolge njive) in okrog osamelca Goričice (318 m) na Barju.

Notranji ustroj območja

Meja k. o. Ligojna 1823 (Vir: Francisejski kataster za Kranjsko, Arhiv Republike Slovenije).

Krajevna skupnost Ligojna meji na krajevne skupnosti: Drenov Grič, Sinja Gorica, Stara Vrhnika, Podlipa, na severni strani na Mestno občino Ljubljana z naselji Žažar, Vrzdenec in Horjul.

Leta 1823 v obdobju Kronovine Kranjske je Velika Ligojna pripadala okrajnemu glavarstvu Ljubljana, poprejšnjemu okrožju Postojni in davkariji Vrhnika. Njen obseg je bil večji, kot je danes. Prekrivala je naselje Drenovega Griča v celoti. Mejila je na vasi: Stara Vrhnika, Podlipa, Žažar, Vrzdenec, Horjul, Zaklanec, Log in Blatna Brezovica.²

Občina Vrhnika meri 16.864 ha 86 a 36 m², Velika Ligojna pa 982 ha 13 a 55 m².

Krajevna skupnost Ligojna je razen novejših hiš, zgrajenih v zadnjih 20. letih, izrazito kmečko naselje, kjer so poleg hiš še obsežna gospodarska poslopja.

Ligojncani so imeli pred drugo svetovno vojno na Vrhniki trgovino, telefon, pošto, in zdravniško pomoč. Na Vrhniki je bil tudi sedež davčne uprave, sodišče, žandarmerijska postaja, oddelek finančne kontrole in župnija. Tudi danes se poslužujejo prebivalci Ligojne na Vrhniki trgovin, šole, obrtnih storitev in uradov.

Cerkvi Sv. Lenarta in Sv. Jurija pripadata župniji na Vrhniki. V srednjem in novem veku je del posestev v Ligojni spadal pod samostan Bistra; tu je bil tudi sedež županije. V Mali Ligojni je imela Bistra 12 cerkvenih travnikov, v Veliki Ligojni pa 13 cerkven.³ Boljši gozd je imela v svoji posesti Cerkev, a slabši les v tem gozdu so kmetje porabili za gorivo.

Pokopališče v Veliki Ligojni je ob cerkvi Sv. Jurija. Na pokopališču pokopavajo tudi ljudi z Drenovega Griča. Zaradi prezasedenosti pokopališča sta se Krajevna skupnost Ligojna in Krajevna skupnost Drenov grič pričeli dogovarjati o njegovi širitvi.

Naraščanje števila hiš od leta 1937 do 1984 v Veliki in Mali Ligojni

Naselje	1937	1968	1984
Mala Ligojna	23	27	42
Velika Ligojna	46	50	72
Skupaj	69	77	114

Zdravstvenih uslug, lekarne, veterinarske službe in poštne urade se ljudje poslužujejo na Vrhniki in v Ljubljani.

Do leta 1914 so otroke poučevali branja in pisanja pri Košutovih, v Veliki Ligojni 24. Tu je bila enorazredna šola. Od 1914 do 1929 se je pouk vršil v Veliki Ligojni pri Prdjel. V enorazredni šoli je poučevala učiteljica Marija Jurjevčič. Leta 1928 pričnejo Ligojncani z gradnjo ljudske šole v Veliki Ligojni, v kateri so začeli poučevati 1929. Enorazrednico so povišali v dvorazrednico. Šole je bila ukinjena leta 1965. Učenci od takrat dalje obiskujejo osnovno šolo Ivana Cankarja na Vrhniki. Vozijo se s šolskim avtobusom.

Do leta 1977, ko so asfaltirali cesto z Vrhnike v Horjul in leta 1983 cestišča po vasi, so bile to le slabo vzdrževane makadamske poti.

Leta 1952 je bil za obe Ligojni sezidan Gasilski dom, ki naj bi služil vsem družbenopolitičnim organizacijam. V njem so se sprva odvijale dramske predstavitve, proslave ob različnih obletnicah; predvajali so filme, vr-

Notranjost Ljudske šole z učenci v Veliki Ligojni, 1955.

(Od leve proti desni so v prvi vrsti: Majda Kucler, tretja v prvi vrsti Nuška Kenk, druga v drugi vrsti Jožica Petrovčič, sledi Marija Leben, Milena Gabrovšek, Slavka Gabrovec, tretja v tretji vrsti Majda Osredkar, šesta v tretji vrsti Stanka Kovač, Franc Kavčič, v zadnji vrsti učiteljica Milka Bradač, Ivan Petrovčič, peti v zadnji vrsti Gustelnov Janez, Janez Japelj in Franc Osredkar).

stile so se veselice. Danes več ali manj v njegovih prostorih prevladuje mrtvilo. Ljudje se v njem zberejo le še ob veselicah, ki so v večini dobro obiskane. Manj se ljudje odzovejo proslavam in kulturnim prireditvam, kot so: koncerti pevskih zborov in nastopi folklornih skupin.

Ljudska šola v Ligojni in cerkev Sv. Jurija v Ligojni s pokopališčem in z mrliško vežico, januar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Gasilsko društvo Ligojna propagira vinsko trgatve, 1986. Prisotni: Tone Kavčič (v uniformi), Marta Bradeško, Irena Mele, Ivan Petrovčič, Sonja Mavsar, Ladislav Kovač (s harmoniko), France Smrtnik, France Gabrovec, Stane Pišek, Milena Kovač (foto last: I. Petrovčič).

Folklorna skupina Ligojna, ki so jo sestavljali mladi Ligojncani, je bila ustanovljena 1978. leta. Njihovi nastopi so bili dobro obiskani.

S trgovino so se prvi ukvarjali pri Meletovih, pri Ogrinovih v Hribu in Jamških v Veliki Ligojni. Prodajali so le osnovna živila, petrolej in milo. Pri Ogrinovih in Jamških so se

s trgovino po drugi svetovni vojni prenehali ukvarjati. Z ukinitvijo Ljudske šole 1965. leta so del šolskih prostorov preuredili v trgovino. Ostal je le še prostor, v katerem se vršijo sestanki Krajevne skupnosti in mladine. V njem je oddan tudi stanovanjski prostor, v katerem so bivali učitelji.

Demografski razvoj območja od 1869 dalje

V Mali Ligojni število prebivalstva od leta 1869 do 1890 narašča, nato v naslednjem desetletju nekoliko upade, nato pa je do druge svetovne vojne naraščalo. Od tedaj dalje število prebivalstva le polagoma narašča.

V Veliki Ligojni od leta 1869 do 1900 upada. Od leta 1910 postopoma narašča.

Od leta 1949 do 1983 je v Mali Ligojni umrlo 47 ljudi, v Veliki Ligojni pa 43. Skupaj 90 ljudi. Od leta 1949 do 1983 pa se je rodilo 228 ljudi. V teh letih se je v obeh Ligojnah rodilo 138 ljudi več, kot jih je umrlo.

V Ligojni se je število prebivalcev med leti 1869 in 1966 gibalo takole:

Leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953	1961	1966
Mala Ligojna	131	140	139	102	112	137	138	126	139	126
Velika Ligojna	225	221	217	224	224	243	248	272	284	263

Število prebivalcev po spolu leta 1981:

Spol	0–4	5–9	10–14	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44
Moški	14	15	17	19	14	14	13	13	13
Ženske	18	14	27	22	18	10	13	7	12
Skupaj	32	29	44	41	32	42	26	20	25

Spol	45–49	50–54	55–59	60–64	65–69	70–74	75 in več	SKUPAJ
Moški	11	17	5	1	6	8	7	186
Ženske	16	14	13	8	6	9	11	219
Skupaj	27	31	18	9	12	17	18	405

Prebivalstvo po narodnosti:

Skupaj	Slovenci	Črnogorci	Hrvati	Makedonci	Srbi	Muslimani
405	401	0	2	0	1	1

Prebivalci drugih jugoslovanskih narodnosti so se v Ligojno preselili 1979. leta zaradi dobljene zaposlitve na Vrhniki.

Gospodarski razvoj

Največjo površino zavzemajo v Ligojni travniške in njivske površine. Letna količina padavin na m² je 1400–1500 mm.

Ob potoku Podlipščica rastejo jelše in vrbe. Barjanska flora je zaradi melioracije že močno ogrožena. Značilne praproti so močvirska glistovnica, češljasta glistovnica in kačji jezik. Med cveticami so znani močvirski tulipan, dolgolista rosika, barjanska vijolica, kalužnica in razni šotni mahovi.

Na Barju je pogosto megla, medtem ko je na bližnjih hribih jasno.

Krajevna skupnost Ligojna je v občini Vrhnika najbolj kmetijsko usmerjena vas. Z usmerjenim gospodarstvom so se začeli ukvarjati okoli leta 1970. Še leta po vojni so se ukvarjali z vsemi kmetijskimi kulturami. Danes se to nikomur več ne obrestuje, zato so se ozko specializirali. Usmerjeni so v pridelavo mleka in mesa hkrati, v zadnjih dveh letih se ukvarjajo tudi z gojenjem pšenice na 20 ha.

Travniške in njivske površine v Ligojni – Stajnik, 1976 (foto: Bojan Petrovčič).

Na enem ha pridelajo 5 ton pšenice. Z melioracijo bodo pridobili v naslednjih letih 75 ha novih njivskih površin za sejanje pšenice, s čimer se bo pridelava pšenice še povečala.

Še v bivši Jugoslaviji je bila na Vrhniki ustanovljena zadruga. Od leta 1952 so z njo sodelovali tudi Ligojncani. Z njeno pomočjo pospešujejo pridelek. Zadruga kmetom nudi umetna gnojila, semena, odkupuje živino, mleko in pridelke.

Zaradi visokih cen poskušajo čimveč krme pridelati doma. Ni lahko dobiti dobre soje, zato porabijo za krmo več drugih nadomestkov, ki pa niso tako dobri.

Pregled površin po kulturah v katastrski občini Velika Ligojna 1984:

	Njiva	Vrt	Sadovnjak	Vinograd	Travnik	Pašnik	Močvirje	Nerodovitno	Skupaj
Družbeni sektor	24.341	230	4957	0	169.263	13.794	0	398.323	1.092.773
Zasebni sektor	1.315.445	0	340.291	0	2.984.416	300.830	0	107.748	8.728.582
Skupaj	1.339.786	230	345.248	0	3.453.679	314.624	0	606.071	9.821.355

Letno prodajo preko zadruga več kot 90 ton sira, 100–150 bikov (mesa) in 200 krav.

Velika Ligojna ima 180 krav in odda okoli 1000 litrov mleka na dan. Mala Ligojna ima nekaj čez 60 krav in odda 400 litrov mleka na dan. Večji kmetje imajo največ 13 krav mlekaric in največ 36 glav pitane živine. Po zadnjih podatkih ima Ligojna okoli 540 glav živine.

Zaradi mehanizacije premore danes Ligojna le 15 konj. Najboljše konje ima Ivan Mele. Na leto prodajo okoli 50 prašičev, predvsem zadrugi.

S prodajo jajc in kokoši so se ukvarjali od leta 1975 do 1982. Dnevno so prodali okoli 300 jajc.

Mnogo kmetov je naredilo posebne veterinarske tečaje in kličejo veterinarja le v najnужnejših primerih.

Pavel Bradeško, kmet iz Velike Ligojne, za Kmetijski inštitut vodi knjige o živini, zato kmetom tudi cene pridelovanja mleka niso tuje.

Večina kmetov je poleg kmetovanja tudi zaposlena. Le 15 kmetov se preživlja od lastnega kmetijskega gospodarjenja.

Spreminjanje poklicne strukture prebivalcev

Do konca druge svetovne vojne so se ljudje ukvarjali pretežno z živinorejo in s poljedelstvom. Nekateri so se ukvarjali tudi z manjšimi obrtniškimi storitvami vzporedno s kmetovanjem in prevozništvom. Med obema vojnama sta bila v Ljubljani zaposlena le dva izučena zidarja. Na delo sta se vozila z vlakom ali s kolesom. Po drugi svetovni vojni se je poklicna struktura vidno izboljševala.

Večina mladih, ki po osemletki niso nadaljevali šolanja, so zaposleni v tovarni Industrija usnja Vrhnika in Ščetinarni v Sinji Gorici. V zadnjih dveh letih se dekleta odločajo za usnjarsko-šiviljsko stroko, kajti imajo veliko možnosti se zaposliti v usnjarski šivalnici Industrija usnja Vrhnika.

Prebivalci po izobrazbi:

4–7 razredov osnovne šole	79
Osnovna šola	140
Poklicne šole, delovodske in poslovne šole	63
Gimnazija	1
Tehnične in druge strokovne šole	13
Višja šola	1
Visoka	0
Neznano	2
Brez šolske izobrazbe	3
Skupaj	301

Statistični podatki v zaposlitveni sestavi prebivalstva leta 1981⁴:

	Poklici	V občini	Izven občine
1.	Poklici ozkega profila	55	29
	1. rudarstvo, industrija, obrt	42	12
	kemiki	3	0
	pomožni kemijski delavci	1	0
	svečar	2	0
	kovinarji	4	2
	pomožni ključavničar	2	1
	pomožni strugar	2	1
	monterji in inštalaterji	0	2
	pomožni monter plinskih naprav	0	1
	pomožni monter vodovodnih naprav	0	1
	mehaniki in strojniki	1	1
	pomožni strojnik	1	1
	električarji	3	5
	vzdrževalec TT kablov	0	1
	elektronavijalec	0	2
	sestavljalec elektromehanskih naprav	1	0
	sestavljalec telekomunikacijskih naprav	2	2
	gradbeniki	2	0
	zidar za zidanje in ometanje	1	0
	upravljalca lahkih gradbenih strojev	1	0
	lesarji	2	1
	žagar	1	0
	pomožni mizar	1	0
	lesni brusilec	1	0
	grafiki in sorodni	0	1
	tiskarski delavec	0	1
	predelovalci kože, usnja in sorodni	21	0
	pripravljalca kože za strojenje	11	0

pomožni dodelovalec strojnih kož	10	0
2. predelovalci hrane in sorodni	6	0
pomožni mlekar	2	0
pomožni sirar	2	0
mesar – klavničar	1	0
pomožni izdelovalec kand. izdel. in pec.	1	0
3. komunalna dejavnost	2	5
komunalni in sorodni poklici	2	5
snažilka	1	4
pomožni gasilec	0	1
čuvaj	1	0
4. promet in zveze	4	1
vozniki lahkih motornih vozil	3	0
voznik viličarja	1	0
posredniki komunikacij	0	1
telefonist	0	1
5. trgovina, gostinstvo in turizem	2	0
trgovci in sorodni	1	0
pomožni prodajalec	1	0
gostinci in sorodni	1	0
kuharski pomočnik	1	0
6. ekonomija in administracija	1	2
administratorji	1	2
pomožni administrator	1	1
operater pri vnašalcih podatkov	0	1
8. ostalo	4	9
poklici raznih dejavnosti	2	8
transportni delavec	0	1
skladiščni delavec	1	4
pomožni delavec	0	2
ročni embaler	0	1

delavci brez poklicev	2	1
2. Poklici širokega profila	25	23
1. rudarstvo, industrija, obrt	18	13
kovinarji	4	7
stavbni ključavničar	2	2
strugar	1	1
brusilec	0	1
avtomobilski klepar	0	1
mehaniki in strojniki	3	2
strojni ključavničar	1	1
električarji	3	1
elektroinštalater	2	1
elektromehanik	1	0
gradbeniki	1	0
strojnik gradbene mehanizacije	0	1
lesarji	2	0
mizar	1	0
modelni mizar	1	0
tekstilci	2	3
modistka	0	1
krojač za moške obleke	1	1
krojač za ženske obleke	1	0
konfekcionar	0	1
predelovalci usnja in sorodnih	3	0
usnjar	1	0
krojilec usnjene konfekcije	2	0
2. poklici – delavci osebnih storitev	0	1
frizer za moške in ženske	0	2
3. promet in zveze	1	5
vozniki in sorodni	1	4
voznik tovornjaka	1	4

voznik avtobusa	0	1
posredniki komunikacij	0	1
PTT manipulator	0	1
4. trgovina, gostinstvo in turizem	4	5
trgovci in sorodni	4	4
prodajalec	1	4
prodajalec prehranbenih izdelkov	1	0
prodajalec tekstila	2	0
prodajalec avtomobilov in delov	1	0
gostinci in sorodni	0	1
kuhar	0	1
5. ekonomija in administracija	2	0
administratorji	2	0
administrator	2	0
3. Poklici profila tehnik in njemu sorodni	6	34
1. rudarska industrija in obrt	1	2
mehaniki in strojniki	1	2
strojni tehnik	1	1
strojni delovodja	1	1
2. promet in zveze	1	1
vozniki in sorodni	1	1
prometni tehnik	1	1
3. trgovina, gostinstvo in turizem	2	0
komercialni tehnik	2	0
4. ekonomija in administracija	0	1
administratorji	0	1
administrativni tehnik	0	1
5. znanost, prosveta in kultura	2	1
pedagogi in andragogi	2	0
vzgojitelj	2	1

Dodatek k demografskemu razvoju območja

Pred prvo svetovno vojno so se Ligojnčani izseljevali predvsem zaradi nezadostnih materialnih možnosti (9). Za možmi so se odpravljale tudi žene. Nekateri od njih so se tudi vrnili.

Zaradi političnih povojnih razmer in nedovoljenega prekupčevanja so se izselili trije v Argentino.

Eden izmed njih se je vrnil. Po drugi svetovni vojni je odšlo v tujino na začasno delo 16 ljudi. Pokazalo se je, da nezaposlenost ni bil glavni razlog odhajanja, temveč je šlo predvsem za željo po izboljšanju življenjskega standarda. Zaslužek so si poiskali v Nemčiji, Franciji, Švici in Avstraliji. Nekateri od njih so ostali v tujini in se ne name ravajo vrniti.

Spreminjanje socialne strukture

Vas je bila že od nekdaj kmečka. Do druge svetovne vojne je štela 8 večjih kmetij. Deset kmetov je imelo hlapce in dekle. Po enega hlapca in eno deklo so imeli le pri eni kmetiji. Pri eni kmetiji so grunt podarili dekli, ker niso imeli svojega naslednika, pri drugi večji kmetiji se je dekla omožila z gospodarjem. Posli so morali postoriti vsa težja dela. Plačali so jim za obleko, nudili pa hrano in posteljo. Dekle so spale v kamrah, hlapci na senikih in hlevih. Po drugi svetovni vojni se je vas postopoma spreminjala v podelavsko naselje. Opuščene so tri hiše, dve hiši imata delavnico (izdelovanje drobnih kovinskih izdelkov). V Ligojni je 38 gospodinjstev, ki se ne ukvarjajo s kmetijstvom ali le delno (pridelajo poljske pridelke, zelenjavo, redijo prašiče, kokoši, zajce).

2. UVAJANJE NOVOSTI

Kmečka gospodarstva

Lesene pluge z železno glavo so uporabljali vse do uveljavitve železnega pluga leta 1938. Pred pojavom pluga z železno glavo so uporabljali ralo, ki je bilo v celoti leseno – lesen lemež, črtalo in deska. Imeli so le malo konj, orali so s kravami in z volmi. Menili so, da imajo več koristi od krav kot od konj. Mikš v Veliki Ligojni je imel prvi plug, ki je imel leseno ogrodje in železen lemež, črtalo in desko. Plug so čistili z otko.⁵

Med obema vojnama je nastala velika kriza. Denarja niso imeli; kar so lahko, so prodali. Pri obdelovanju zemlje so uporabljali okopalnike, osipalnike, lesene brane z železnimi žebli, katere še dandanes uporabljajo. Kosili so s kosami.

Do leta 1970 so bili v rabi že železni plugi, ki so bili že v celoti izdelani iz železa.

Kultivatorji, traktorji in ostali priključki so se v večji meri začeli uveljavljati z letom 1970. Od leta 1970–1974 je imela vas 10 traktorjev. Prve traktorje so imeli: Mikš, Tonc, Bradeško, Mavsar iz Velike Ligojne in Krže, Samotorčan iz Male Ligojne. Traktorji so bili znamke Zetor in so bili uvoženi. Danes imajo v Ligojni 58 traktorjev in 4 motokultivatorje – male traktorje. Vsak kmet ima danes traktor, nekateri kmetje tudi 2.

Sejalni stroji se pojavijo z uveljavitvijo traktorjev. Starejši tipi – sejalnica za koruzo, pšenico, umetna gnojila, krompir, škropilnica za škropljenje. Leta 1970 se pojavi priključek za rahljanje zemlje, imenovan »freza«. Prva sta ga kupila Pavle Bradeško in Janez Mavsar iz Velike Ligojne.

Kosilnice so se uveljavile 1970. leta (italijanske BCS kosilnice). Prvi so jo imeli: Janez

Mavsar, Janez Ogrin, Ivan Mele iz Velike Ligojne in Jurij Novak iz Male Ligojne. Množično so se kosilnice pojavile leta 1972 (34 kosilnic). Danes izpodrivajo tovrstne kosilnice traktorske kosilnice (12–15). Uveljavljene so kosilnice za žito. Pred dvema letoma je 27 članov, vključenih v Strojno zadružništvo Vrhnika, kupilo žetveni kombajn. Vsak član je prispeval 20 000,00 din, 300 000,00 din pa občina Vrhnika. Prvi kombajni za siliranje⁶ so se pojavili 1978. leta. Mala Ligojna ima 3 kombajne za siliranje koruze, Velika Ligojna pa 6 kombajnov.

Prve slamoreznice so bile sprva lesene – ročne slamoreznice. Sledile so železne slamoreznice na gepelj⁷ (pred in med drugo svetovno vojno ter do 1950) in ročne železne. Uveljavile so se 1905. leta. Mlatilnico na paro je imel samo Janez Mavsar iz Velike Ligojne z letom 1933. Mlatilnic na bencin ni bilo. Električno energijo za pogon strojev v kmečkem gospodarstvu so začeli uporabljati z napeljavo električnega toka v Ligojno leta 1940. Prvi, ki so se posluževali električne energije v kmečkem gospodarstvu, so bili: J. Novak, F. Samotorčan iz Male Ligojne, P.

Bradeško, J. Mavsar iz Velike Ligojne. Postopno so se začeli množično posluževati električne energije v gospodarske namene. Danes ima vsako gospodarstvo po več motorjev na pogon: motor za metanje sena, sušenje sena, motorni mlin za pripravljanje krmil, motor za žaganje drva, gospodinjski aparati.

Prvi žetveni kombajn⁸ se pojavi leta 1979. Je v skupni lasti več kmetov. Od leta 1978 se trije do štirje kmetje združujejo in si kupijo en stroj.

Umetna gnojila so začeli uporabljati leta 1952. Na gospodinjstvo je pripadalo 1000 kg, danes pripada od 5000–10.000 kg umetnega gnojila na gospodinjstvo.

Preparate za zatiranje škodljivcev so začeli uporabljati leta 1970. Sprva je pripadalo 30 l preparatov na gospodinjstvo, danes 50 l in več.

Prvi silosi se pojavijo 1978. leta, in sicer 5 silosov. Množično se pojavljajo od leta 1980 dalje. Danes imajo kmetje 30 silosov različnih tipov: stolpni, koritasti, plastični, leseni, betonski. V silosih silirajo travo in koruzno silažo.

Gospodarsko poslopje s silosom in gnojiščem, last Pavleta Bradeška iz Male Ligojne, februar 1984 (foto: B. Petrovčič).

Sodobno gospodarsko poslopje z električnim ventilatorjem za sušenje sena, traktorski priključki: prikolica in nakladalka za nalaganje sena. Last Pavleta Bradeška iz Velike Ligojne, februar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Prva gnojišča so imeli v jamah, skopanih v zemljo, tudi v hlevih. V gnojiščih, narejenih v hlevih, so se velikokrat zaredili goži, ki so radi hodili kravam sesati mleko. Prvo betonsko gnojišče je imel Pavle Bradeško. Postopoma so se začela uveljavljati betonska gnojišča od leta 1910 do 1915. Množično so pričeli z gradnjo betonskih gnojišč leta 1965. Veliko je še odprtih gnojišč. Nekaj kmetij ima tudi hlev na izplakovanje.

Vodo v hleve so napeljali 1905. V Mali Ligojni so živino napajali v betonskih koritih in z lamberji.⁹ V Veliki Ligojni so živino vodili napajati na studenec, ki izvira pod vasjo. Napajali so tudi s pomočjo posod. Napajalnike so pričeli uvajati 1955. Prvi ga je imel Janez Mavsar iz Velike Ligojne.

Elektrika v hlevih se je pojavila leta 1940. Imelo jo je 50 gospodarstev.

Električni pastirji so se uveljavili leta 1960. Prva sta ga imela Pavle Bradeško in Kotnik iz Velike Ligojne. Nakladalniki¹⁰ so se začeli uveljavljati 1968. Na začetku so ga imeli samo štirje, danes jih je v vasi že 50.

Betonsko korito za napajanje živine, last Franca Furlana (Šegovega) iz Male Ligojne, februar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Rokodelsko-obrtna dejavnost

Obrtne dejavnosti po drugi svetovni vojni:

S krojaško obrtjo se je ukvarjal Janez Petrovčič. Leta 1962 je prekinil z obrtjo zaradi varovalnih prednosti v državnem podjetju.

Od leta 1974 se je s ključavničarstvom ukvarjal S. Pišek iz Velike Ligojne in od leta 1978 P. Trček iz Male Ligojne.

Leta 1974 sta bili ustanovljeni gostilni Pri Toncovih, lastnik Avgust Ogrin iz Velike Ligojne, in Pri Čukovih, lastnik Tone Japel iz Male Ligojne. Zaradi nezadostnega obiska leta 1967 prekineta z obratovanjem.

Od leta 1938 se je z mizarstvom ukvarjal Aleš Gabrovšek. Pri njem se je izučil za mizarja tudi Franc Ogrin. Oba sta bila odlična mizarska mojstra iz Velike Ligojne.

Pavel Ogrin iz Velike Ligojne je bil železokrivec, ki je krivil in polagal železo za armirane betonske gradnje.

Mežnarjev stari oče – Osredkar je bil mežnar. Že pred drugo svetovno vojno in po njej je trikrat na dan (zjutraj, opoldne in zvečer) zvonil v cerkvi v Mali Ligojni. Po njegovi smrti je z zvonjenjem nadaljeval njegov sin Martin Osredkar.

Stavbarstvo

Vzrok velikih sprememb v predelovanju in obnavljanju hiš v Veliki Ligojni po letu 1945 je bil požig vasi v mesecu juliju 1942. Italijani so požgali domala vso vas, tj. okrog 40 hiš in gospodarskih področij. Le pet hiš ni bilo požganih. Pogorelim je Obnova¹¹ le slabo obnovila požgane hiše. Še danes imata obe Ligojni okoli 20 lesenih hišnih stropov.

Večina krajanov je v zadnjih 20. letih močno posodobila zunanost in notranjost hiš. Dogradili so garaže in stanovanjske prostore. Zamenjali so strešne kritine. Lesene stropce so zamenjali z betonskimi, vgrajevali so dvodelna in trodelna okna, polagali novejša talna obloga, kot so: topli pod, parket, tapison in keramične ploščice.

Spremembe v tlorisu so nastale z graditvijo novih hiš. Prevladujejo visokopritlične in enonadstropne hiše. Predvsem hiše starejšega datuma še danes nimajo kopalnic in stranišč v hiši.

Obloge tal imajo še vedno lesene.

Z ukinitvijo črnih kuhinj in graditvijo novih stanovanjskih hiš so sprva gradili lesene, nato zidane sušilnice za meso na podstrešju.

Nekatere starejše kmetije še danes shranjujejo v velikih kaščah: žito, mošt, slanino, meso. V malih kaščah pa mast, jabolka in druga živila. Živila shranjujejo tudi v kletih, v katere vodijo stopnice iz kuhinje navzdol. Pod v teh kletih je iz ilovice. V njih shranjujejo poljske pridelke, predvsem sadje in zelenjavo. V prenovljenih in posodobljenih hišah shranjujejo živila v zamrzovalnih skrinjah.

Od druge svetovne vojne do danes so domačini zgradili 43 novih hiš; le štiri hiše so zgradili priseljenci, kajti Ligonjčani menijo, da je domačega prirastka dovolj.

Z gradnjo novih betonskih hlevov in svinjakov so pričeli po prvi svetovni vojni. Številne hleve so po drugi svetovni vojni, predvsem pa v zadnjih dvajsetih letih, prenovili in sezidali sodobnejša.

Po letu 1945 je večina kmetov obnovila gospodarska poslopja. Lesene in velbane (obokane) stropce so zamenjali z betonskimi; prenovili so žlebove, ilovnata in lesena tla so za-

Sodobno opremljen Polkov hlev z napajalniki, last Pavleta Bradeška, februar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

menjali z betonom, prekritim z lesom; vgradili so napajalnike. Devet kmetov je zgradilo popolnoma nova gospodarska poslopja.

Pri kozolcih ni prišlo do bistvenih sprememb, razen te, da so pričeli namesto lesenih nosilnih stebrov, graditi betonske.

Velika Ligojna je prvi vodovod dobila 1910. leta iz naravnega izvira pod vasjo. Leta 1940 so napeljali drugi vodovod od Krvinata v Žažarju. 1968. leta pa je bil zgrajen nov vodovod iz Lipice.

Rezervoar v Mali Ligojni, februar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Vse do prve svetovne vojne so vodo dobivali iz studenca v Vrtih pod cerkvijo v Mali Ligojni. Prinašali so jo v škafih¹². Po prvi svetovni vojni so zgradili prvi vodovod, v katerega je voda pritekla iz Stajnika. Drugi vodovod pa so zgradili 1974, in sicer iz zajetja pri Celarcovih in iz priključka vodovoda Velike Ligojne.

Na Mavsarjevem hribu so bile vodovodne cevi lesene vse do 1942. leta.

Z graditvijo električne napeljave v Ligojni so pričeli 1939, elektriko pa do dobili leta 1940.

Mavsarjev hrib je dobil električno napeljavo leta 1955. Pri Potočnikovih v Mali Ligojni pa šele leta 1978, ko je bila električna napeljava

prenovljena v obeh vaseh. Vse dotlej so pri Potočnikovih uporabljali plinsko razsvetljavo. Ob izpadu električne energije so prebivalci uporabljali petrolejke in sveče.

Kanalizacijo je Ligojna dobila 1978. leta.

Prva centralna ogrevanja se pojavijo leta 1975.

Stanovanjska oprema

Stanovanjska oprema v zadnji četrtini 19. stol. je bila zelo preprosta. Črne kuhinje, v katerih se je sušilo meso, kuhalo za ljudi in živali, so bile opremljene z žličniki¹³, s skledniki¹⁴, z lončenim posodjem in s pripomočki za kuhanje in peko kruha: loparji,¹⁵ greblje,¹⁶ omela, burkle¹⁷ in hlapci.¹⁸

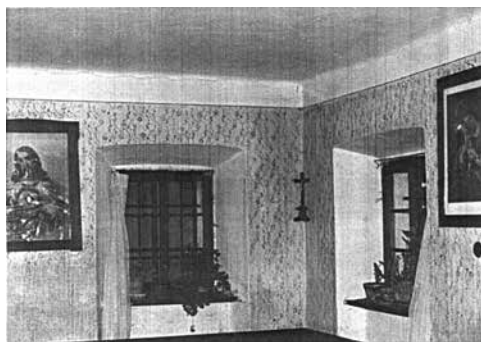
V dnevnem prostoru, imenovanem hiša, je bila krušna peč, navadno obdana z železnim ali lesenim drogom, pritrjenim na strop, na katerem so sušili perilo in koruzo. Koruzo so sušili tudi na peči. Peč je obdajala klop, na kateri so ob večerih radi posedali in se greli ob peči.

V nasprotnem kotu je stala močna lesena miza, obdana z leseno klopjo in s stoli. Nad mizo na steni so visele nabožne slike, v kotu razpelo. Ostale stene so bile dekorirane s posvetnimi slikami, stensko uro na uteži, z ogledalom in omarico, v kateri je gospodar shranjeval manjše delovno orodje, tudi pijačo. V hišah so imeli tudi verkštate,¹⁹ na katerih so popravljali poljsko orodje.

Kruh so mesili v mentrgah,²⁰ ki so stale običajno ob peči.

Spali so v štibclih in kamrah. V štibcl²¹ so vodila vrata iz veže. V njem so spali starejši ljudje in gospodarji. V kamrah,²² v katere se je prišlo iz hiše, pa hišni posli.

Kleti so se nahajale pod podom ali pa zunaj iz veže nasproti kuhinje.

Notranjost Boršnikove hiše na Mavsarjevem hribu z razpelom v kotu, nabožnima slikama, vzorčastimi stenami, december 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Leta 1930 so pričeli z obnavljanjem hiš. Dvigovali so ostrešja, pojavi se cimer²³ in frčada²⁴. Spalni prostori so bili opremljeni s skrinjami in posteljami.

Hišni posli so najpogostejše spali v hlevih in na senikih. Včasih je tam spal tudi gospodar.

Nekatere kmečke hiše so imele ilovnata tla še vse do leta 1925. Večje spremembe opazimo po letu 1945. Namesto črnih kuhinj zasledimo bele kuhinje, opremljene z gredenco²⁵, pomivalnim betonskim koritom in šporgetom.²⁶

Z letom 1965 se pojavijo električni in plinski štedilniki, novejši štedilniki na trdo gorivo, leseni zaboji za drva, hladilniki. Kuhinje opremljajo z visečimi omaricami, stene oblagajo s ploščicami, zamenjujejo lesena tla z drugimi oblogami. Pričnejo graditi kopalnice, vgrajevati školjke, uporabljati pralne stroje.

Kmalu po prvi svetovni vojni pričnejo skrinje zamenjevati z garderobnimi omarami.

Z letom 1970 se pojavijo zamrzovalne skrinje. Pomivalni stroji so še zelo redki. Kuhinje imajo značaj dnevnega prostora.

Krušne peči prenavljajo tako, da zidajo nižje.

Komunikacijska sredstva

Leta 1977 so zgradili asfaltno cesto z Vrhniške v Horjul. Dotlej so bile vse ceste, ki so povezoval vas z ostalimi kraji, makadamske. 3 % samoprispevek je krajevni skupnosti prinesel v letih 1980–1983 asfalt po celi vasi. Manjka le še nekaj 100 m asfaltne površine, da bi bili zadovoljni vsi vaščani.

Gradnja ceste v Veliki Ligojni pred asfaltiranjem pod Jamškovo domačijo, lastnika Andreja Novaka, mladinska delovna akcija 1980. leta (foto: Bojan Petrovčič).

Makadamska cesta v Veliki Ligojni pred Ljudsko šolo, junij 1970 (foto: Ivan Petrovčič).

Prva dvokolesa se v Ligojni pojavijo leta 1919.

Avtomobilizem se je množično razvil po letu 1967. Prvi je bil šolski avtobus, ki se je pojavil 1966. leta zaradi ukinitve Ljudske šole v Ligojni. Delavski avtobus smo dobili leta 1983 na pobudo Industrije usnja Vrhnika.

Prvi radijski sprejemniki so se pojavili leta 1952. Njihovo število je zelo hitro naraščalo. Danes ima vsaka hiša radijski sprejemnik.

1968. leta kupijo pri Celarcovih v Mali Ligojni prvi televizor (madžarski Unior). Krajanji so množično hodili k njim gledat in poslušat televizijske oddaje. Tako kot radio ima danes vsaka hiša televizijski sprejemnik.

Telefonsko omrežje so v Ligojni napeljali leta 1978. Lastniki telefonov so sami financirali priključke. V Ligojni je 25 priključkov.

K javnemu obveščanju sodijo plakati, ki jih obešajo na oglasni deski Gasilskega doma, trgovini in drugih prostorih v krajevni skupnosti.

Noša

Spremembe so nastale v spodnjem perilu in vrhnjih oblačilih. Namesto spodnjih kril so se

pojavele kombineže, sprva narejene iz bombažnega blaga, pozneje iz svile ali najlona.

Po prvi svetovni vojni se pojavijo poleg srajčnikov²⁷ in životcev²⁸, tudi modrčki in spodnje hlačke, narejene iz blaga, pozneje iz bombaža in drugih materialov.

Obleke in plašči so postali krajši. Po drugi svetovni vojni se pričnejo ženske oblačiti v hlače, po letu 1970 pa v zelo priljubljene kavbojke.

V moški noši ni prišlo do večjih sprememb. Nekdaj obvezen kos garderobe – klobuk – danes nosijo le še starejši možje. Mlajše generacije se ogrevajo za ohlapna oblačila različnih modelov in dolžin. Predvsem se odločajo za športna obuvala.

Nedeljska noša v letu 1948. Na fotografiji sta Ivana Marija Petrovčič, rojena Pleško, in njen brat Ivan Pleško z Brezovice pri Ljubljani (foto: last D. Skubic).

Namesto rut, s katerimi so si ženske pokrivala glave, nosijo kape. Mlajše in starejše ženske uporabljajo rute kot dodatek k garderobi.

V zimskih dneh so se zelo uveljavile vetrovke in bunde. Pri obutvi pa podloženi zimski škornji, tako pri moških kot pri ženskah.

Moda je močno vplivala na spremembe pri oblikovanju pričesk. Nekdaj so si ženske spletale lase v kite in fige. Po drugi svetovni vojni prično spenjati lase v repe. Danes prevladujejo, tako pri mladih kot starejših, kratko pristriženi lasje in trajne. Moške frizure se niso spremenile. Pred drugo svetovno vojno so si česali lase nazaj in v prečo. Danes si mlajši svobodneje izbirajo pričeske.

Med dodatki je prišlo do sprememb predvsem v obliki in velikosti dežnikov, torbic, denarnic. Pred drugo svetovno vojno in med vojno so ženske nosile pozimi muf,²⁹ v katerem so držale roke. Nakit je zelo različen: srebrne in zlate verižice, uhani in prstani.

Prehrana

Še nekaj let po drugi svetovni vojni so bili ljudje navezani na lastne pridelke in živilske karte. Takoj po vojni so imeli krajani možnost zaposlitve se v tovarnah na Vrhniki in v Ljubljani. Z zaslužkom so si lahko kupili različna živila v trgovini. Na izboljšano prehrano so vplivale tudi kuharske knjige in recepti v časopisih.

Današnje visoke cene so omejele večja nakupovanja. Sami konzervirajo vse vrste hrane, kot je: meso, zelenjava, sadje, delajo mošt in kuhajo žganje.

Med nove jedi sodijo: omake, jogurti, različne vrste solate, krompir, pripravljen na različne načine, sladice itd. Poslužujejo se poleg domače pripravljenih pijač, kot so sokovi iz različnega sadja, šabesa, tudi kupljenih, kot so pivo, kokta, ora idr.

3. RAZKROJ (STOPNJA OHRANJENOSTI) TRADICIONALNE KULTURNE PODOBE

Poljedelstvo in živinoreja

Močvirnata področja, preraščena z mahom, resjem, trnjem, so najprej osuševali z ročnim kopanjem jarkov, po katerih se je voda hitreje odtekala. Pri delu so jim služile lopate in krampi. Robove in pašnike so prekopalvali z rovniciami, izkopavali so skale in s tem pridobili večje površine plodne zemlje (ti pašniki so bili na Brezajci).

Posluževali so se tudi požigalništva. Pepel jim je služil kot gnojilo. Tovrstno pridobivanje plodne zemlje je kmetom omogočilo, da so čim več pridelali doma in jim živeža ni bilo potrebno kupovati.

Po prvi svetovni vojni so preusmerili in regulirali potok Podlipščico, ki je pospeševala hitrejše izsuševanje močvirnate zemlje. S tem so bile pridobljene večje njivske in travniške površine. Preusmeritev in preoblikovanje Podlipščice je financiral podjetnik Verbič zaradi lastnih strojarskih potreb. Izsuševanje je bilo tu drugotnega pomena. Verbič je bil lastnik strojarne, danes imenovane Ščetinarne, v okviru Industrije usnja Vrhnika.

Živino so pasli po gmajnah vse do horjulske meje, kjer je živina storila manj škode. Šele po košnji so pasli tudi po travniških površinah, katere površine je gnojila živina. Med obema vojnama so opustili pašo, ker jim ni bilo na razpolago dovolj delovne sile. Pričeli so tudi s hlevskim gnojenjem travnikov. Z gnojenjem so pridobili tudi več sena.

Zemljo so obdelovali z ročnim okopavanjem z rovnico (rovača – kopati z rovačo) in motiko. Do prve svetovne vojne so sejali ročno. Uporabljali so sejalnike in cajne.³⁰

Želi so s srpi, po prvi svetovni vojni pa že s kosami. Za kosci so pobirale žanjice in veza-

le žito v snope. Snope so zložili na sredini poda v krogu, s klasjem, obrnjenim navznoter. Pod je poseben prostor, najpogostejše nad štal³¹, nad katerim se je skladiščilo seno in opravljala mlačev.³² Sprva so vodeni konji hodili po klasju, na ta način so zrnje ločili od latja. S tem so prenehali zaradi nehigiene in pričeli z mlačvijo s cepci³³.

Gepelj so uporabljali pred in med drugo svetovno vojno, vse do leta 1950.

Reto³⁴ so uporabljali za prvo presejanje žita, neposredno izpod cepcev, ko so že odstranili večje ostanke slame. Z reto so ločevali manjše ostanke slame od žita s plevami vred. Na reti je ostala samo slama. Pleve so ločevali od žita tako, da so ga z vejnikom vžali ali ročno tako, da so ga metali iz enega kota v drugi kot poda. Lažje pleve so pri tem ostale že nekje na sredini.

Žito so merili z mernikom³⁵. Manjša mera mernika je škafec. Dva škafca sta merila en mernik.

Po letu 1920 se pojavijo prve mlatilnice, katerih ogrodje je bilo leseno, motor pa železen. S prvo mlatilnico so mlatili vsi kmetje.

Pri čiščenju fižola so uporabljali nečke³⁶, tako da so ga s premetavanjem dvigovali od dna neč in s tem ločevali fižolove luščine od zrnja.

Živali so vpregali v lesene vozove in lesena jarma.³⁷ S pojavom konj so pričeli izdelovati komate,³⁸ izdelane iz usnja. Izdelovali so jih trije konjski tapetniki, ki so jih imenovali zvotlarji, doma iz Horjula in Vrhnike.

Po prvi svetovni vojni so bila kolesa že okovana z železjem. Imeli so že železne akse³⁹. V zapravlživčke⁴⁰ in koleslje⁴¹ so vpregali konje. Uporabljali so jih za vožnjo k maši, na ohceti in sejme.

Ligojncani so se udeleževali sejmov. Obiskovali so jih na Vrhniki dvakrat letno in v Ljubljani, kjer je bil semanji dan vsako sredo. V Ljubljani so prodajali živino, ki je šla dobro v promet. Na Vrhniki ni bilo živinskih kupcev, kupovali so različna kmetijska orodja, semena itd.

Med obema vojnama so vpregali skupaj konje in vole. Nekateri kmetje še danes vpregajo živino, ker niso vajeni mehaniziranih strojev, problem so vozniški izpiti. Predvsem uporabljajo vprežno živino v gozdovih. Zaradi asfaltiranja strmih ligojskih cestišč je nastal problem uporabljanja konj nasploh. Konjem v železnih podkvah drsi, zato je večino konj bosih ali pa je podkev podložena z gumo.

Domača dejavnost in tradicionalna obrt

Vse do druge svetovne vojne so peharje⁴² za vzhajanje hlebcev kruha izdelovali doma iz slame ali pa viter. Cajne za pobiranje sadja in kmetijskih pridelkov so izdelovali iz vrbovih šib in srobrota. Cambahe⁴³ so izdelovali iz vrbovih šib in leskovine. Koše za listje, ki so ga grabili v gozdu in so z njim nastiljali živalim v hlevih, so izdelovali iz jesena. Koši za prenašanje reznice⁴⁴ so bili izdelani iz leskovih in vrbovih palic.

Grablje in senene vile so bile iz lesa. Gnojne vile so imeli že kovane, dobljene iz Kroke in iz Avstrije. Izdelovali so jih že nekateri domači kovači.

Domači kolarji so izdelovali lesena ogrodja za škafe in čebre⁴⁵. Posebne vrste čebrov so ženske uporabljale za splakovanje že predhodno prekuhanega perila. Večji čebri, podobni kadem, so služili za kisanje zelja in repe. Kovači so te posode okovali.

Kmetje so še med obema vojnama gojili lan in konopljo, iz katere so izdelovali prejo. Ko

je bil lan zrel, so ga najprej očesali na posebni pripravi gradaše⁴⁶, kjer so posmukali od lanenih bilk cvetne nastavke. Potem so ga dali goditi, da se je lepše trl. Za tem so ga sušili na soncu ali v posebnih jamah. Posušenega so trli s trlicami⁴⁷. Preden so spredli prejo na kolovratu, so ga ponovno prečesali.

Iz konoplje so izdelovali vrvi, vprežne vrvi in konjske aftre (gujzde). Iz lanu so izdelovali rjuhe, vreče iz platna (žaklne), izdelovali so moške hlače, prte, blazine, brisače, srajce itd.

Ovce so strigli dvakrat letno. Spomladi zato, da ovcam ni bilo vroče, poleti (avgusta), da so se ovce lahko do zime obrasle. Pri striženju so ovcam skupaj zvezali noge, nato so jih ostrigli s škarjami za striženje ovac. Ostriženo volno so namakali v čebrih, napolnjenih z mlačno vodo. Tako namočeno volno so odpeljali na studenec, kjer so jo oprali na reti za žito, da voda ne bi odnesla volne. Sušili so jo na perilnikih, tudi na soncu ali peči. Perilniki so bili leseni. Posušeno volno so razrahljali na gradašah. Predli so jo na kolovratu. Sprejeno volno so zvili v klovce.⁴⁸

Klobuke so Ligojncani kupovali na Vrhnikih pri Benetk, kjer so jih izdelovali.

Posodo, lonce, skleda so kupovali na sejmi. Doma pa so jih povezovali s tanjšo žico, ki je ščitila posodo. Suho robo, škafe, kadi, sode za mošt so Ligojncani kupovali pri Pintarju in Kovtru v Podlipi.

V kadeh so namakali sadje, iz katerega so kuhali žganje, kisali repo in zelje ter solili meso.

Čebre so uporabljali pri pranju, namakanju perila. Prali so z bukovim pepelom. Že pred prvo svetovno vojno so kuhali milo iz govejega loja in lužnega kamna, ki so ga kupili v lekarni na Vrhnikih. Čebre je v Ligojni delal Židank iz Velike Ligojne.

Mernik, s katerim so merili žito, je moral držati 25 kg pšenice. Na deset arov so posejali mernik pšenice. Košare, pletene iz vrbovine (sejalnice), so uporabljali za sejanje. Rete, katere so uporabljali za čiščenje žita, so kupovali na sejmi.

Suho robo so po vasi prodajali suharobarji iz okoliških hribov, pa tudi Ribničani.

Predpražnike in včasih tudi peharje so delali iz koruznega slačja.⁴⁹ Tudi v blazine so dali ličkanje.

Sami kmetje so izdelovali tudi lesene žlice.

Do prve svetovne vojne so se Ligojncani posluževali uslug kovača Friškovca na Drenovem Griču in Kunca na Sapu. Leta 1925 se je v Veliki Ligojni s kovaštvom pričel ukvarjati Kovač (Japelj). Bil je priučen. Poleg kovaštva se je ukvarjal s poljedelstvom.

Z mizarstvom so se ukvarjali pri Aleševih (Aleš Gabrovšek) že od leta 1938 in pri Ogrinovih v Veliki Ligojni. Franc Ogrin se je pri Gabrovšku izučil za mizarja.

Pred prvo svetovno vojno in med obema vojnama so svinjske kože strojili na Vrhnikih pri Fric, pri Grogarju in Polaku. Po drugi svetovni vojni se je s strojenjem ukvarjal Kalin.

V Ligojni se je s čevljarstvom prvi začel ukvarjati Grega iz Male Ligojne, ki je imel le malo sveta, zato mu je bilo čevljarstvo dodaten vir dohodka. Pozneje sta se s čevljarstvom ukvarjala Mehc iz Velike Ligojne in Jurčkov Jože iz Razpotja v Veliki Ligojni.

Do druge svetovne so se z mizarstvom ukvarjali pri Kranjc, pri Furlan in Tomašca, ki se je baval tudi s kolarskimi opravili. Furlan je izdeloval okna, omare, podna, vrata, rome⁵⁰, lesene karnise, kredence, mize, mentrge za mesenje kruha. Mizar je bil tudi za druge okoliške vasi.

Med vojnama se je s tesarstvom ukvarjal Zalar in Židank. Tesala sta trame za strešna ogrodja, kozolce in hleve.

Z mlinarstvom so se v Ligojni ukvarjali že pred 300 leti. Kotnik iz Velike Ligojne je mlet do druge svetovne vojne, pozneje je prekinil zaradi požiga Ligojne. Mlet je v mlinu na vodo, ki je poganjala mlinske kamne. Kotnik je delal lesena mlinska kolesa.

Po prvi svetovni vojni so mlinske kamne štancarji štancali. Kamnosek Primož z Drenovega Griča je klesal kamne. Pri Kotniku so mleli za Ligojnčane, pa tudi za ljudi iz okoliških vasi. V Ligojni je imel le Kotnik pogoje za mlinarstvo, ker je imel vodo, ki je pritekla iz Žažarja. Danes žaga ne obstaja več.

Najbližja žaga je bila pri Podčelu. Imel jo je podčelski mlinar, ki se je ukvarjal poleg mlinarstva tudi z žagarstvom. Lesena mlinska kolesa je poganjala vodo. Po prvi svetovni vojni je prenehal z žaganjem, ker so potoku Podlipščica spremenili strugo. Pred preureditvijo vodnega toka se je potok iztekal v Verbičev graben. Odtlej dalje so Ligojnčani žagali pri Kovtru v Podlipi in Kožuhu na Vrhniki.

S krovstvom se je do leta 1914 bavil Jurček. Kril je strehe z rženo in s pšenično slamo. Šegov kozolec – topler je bil prvi pokrit z opeko, imenovano »falc«; leta 1922 pa so prekrili tudi hišo s strešno opeko bele barve, s katero je hiša še danes prekrita.

S prvo opeko, imenovano bobrovec, je bila prekrita Ogrinova hiša in kašča že v 19. stoletju. V tej hiši je živel veletrgovec, ki se je ukvarjal s trgovino z vinom. Imel je tudi gostilno. Vina je nakupoval na debelo in jih prodajal. Kajžarji so le postopoma prekrivali hiše z opeko. Frencovi – Novakovi v Mali Ligojni so imeli s slamo krit kozolec vse do leta 1976.

Z oglarstvom se niso bavili. Apno so nabavljali v Podpeči in na Vrhniki.

Med obema vojnama so se s krojaško obrtjo ukvarjali: Podlipec v Mali Ligojni, Galetov Gustelj, Ogrin, Osredkar in Petrovčič v Veliki Ligojni.

Do leta 1940 so imeli v Mali Ligojni gostilno le pri Kovačevih (Ogrinovih). V Veliki Ligojni so jo imeli pri Štermaževih, ki se je obdržala do leta 1951, pri Novakovih (Kržetovih) v Mali Ligojni so jo ukinili leta 1957.

Noša

Ligojnčani niso imeli svoje značilne noše.

Do leta 1922 in dlje so ženske nosile dolga, široka krila; spodnja krila so bila rdeče barve. K nedeljskim mašam so oblačile bela krila s čipkami. Spodnje hlačke so segale do kolen. Spredaj in zadaj so bile prerezane in zavezane v pasu. Hlačke so bile obrobljene s šlingami (čipkami).

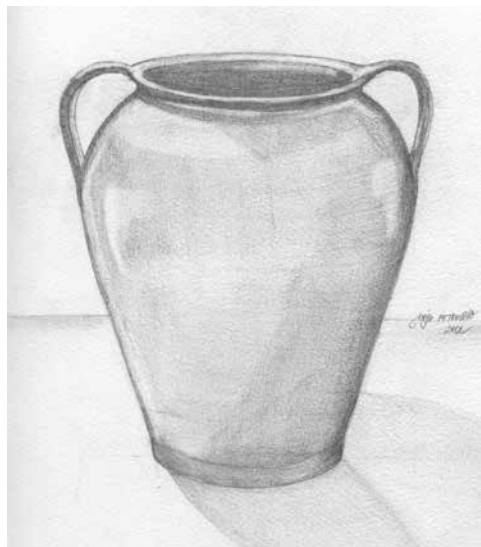
Životci so bili ozko krojeni. Vanje so bile všite mehkejšje žice. Spredaj so se spenjali z večjim številom gumbov.

Nogavice so bile pletene, rjave barve; ob nedeljah pa so nosili nogavice bele barve. Pripenjale so se z elastiko. Med obema vojnoma se že pojavijo pasovi za nogavice in z njimi svilene nogavice čez kolena, pripeete z žabicami. Jakne so imele na ramenih nabrane rokave. Predpasniki so segali do pasu. Pokrivale so se z rutami. Ob delavnikih so nosile cajhaste rute, ob nedeljah svilene. Pozimi so bile rute volnene. Ogrnjene so bile s pleti. Moške hlače so bile delane iz platna, izdelanega iz konoplje in lanu. Tako hlače kot suknjiči so bili »cajhasti«. Le malokdo je nosil površnik. Namesto nogavic so nosili "cujne" (obujke), v katere so si ovili noge.

Prehrana

Že od nekdaj je bila prehrana med kmeti stanovitnejša, ker so bili navezani na lastne pridelke.

Vse do druge svetovne vojne in še po njej se je večina prehranjevala z repo, zeljem, žganci, s fižolom, krompirjem. Meso so jedli navadno ob četrtek in nedeljah. Ob petkih so se ljudje postili in jedi niso niti zabelili. Nekateri se še dandanes drže tega običaja. Špehovko oz. ocvirkovko, orehovo potico z rozinami so pekli za božič, veliko noč in za žegnanje. Flancate in krofe so cvrli ob pustu. Večerja gruntarjev je bila najčeseje krompir v oblicah in kislo mleko. Bajtarji so meso jedli le na dninah, kajti le redki so doma redili prašiča. Večerjali so tudi kuhano repo, narezano na koščke, in obličnik⁵¹. Zelo pomemben sestavni del prehrane je bila že od nekdaj solata. Na veliki petek so zaradi posta uživali suhe ribe, ki so jim rekli arniki, pa tudi kuhane posušene repne olupke, ki so jih imenovali aleluja.

Litoželeznici za kuhanje v krušni peči (Risba, Maja Petrovčič, 2012).

Meso solijo v čebrih do štiri tedne, nato ga sušijo in dimijo v dimnici približno teden dni. Proti mesnemu mrčesu so se branili z brinjevim iglicami, ki so jih dodajali na ogenj. Danes meso pa tudi zelenjavo shranjujejo v zamrzovalnih skrinjah. Repo in zelje še vedno kisajo v čebrih. Ostanke hrane so že od nekdaj namenjeni prašičem in kokošim.

Mleko oddajajo na Vrhniko že od leta 1904, kjer so ga predelovali v sir, skuto, maslo. Oddajali so ga vsi kmetje. Vse do leta 1970 so ga na Vrhniko vozili s konji. Med drugo svetovno vojno ga niso vozili zaradi vojaštva. Danes ga prevažajo s tovornjakom. Kruh še vedno enkrat na teden pečejo pri Dojnikovih, Samotorčanovih in Popitovih v Mali Ligojni.

Stavbarstvo

Do leta 1914 so bile stene hiš kamnite. Pri zidanju so namesto malte uporabljali zmes blata in ilovice. Kleti in veže so bile velbane, stropi ostalih prostorov leseni, obiti z deskami in ometani. Zidovi so bili tudi meter debeli. V zidove so vzdavali tudi butare, ki so služile kot toplotna izolacija. Po prvi svetovni vojni so stropne izdelovali s tramovi, obitimi z deskami in metriskim trsjem, zvezanim z žico in ometom. Skupaj je vezalo žgano apno, pomešano s peskom. Le malo so uporabljali cement, ker ga je bilo težko dobiti. Opeko so kupovali v vrhniški opekarni, ki je delovala že pred prvo svetovno vojno. Opeko so uporabljali pri vzdavanju oken in vrat, kamen so vzdavali v sredini. Šele po drugi svetovni vojni so pričeli z izdelovanjem betonskih plošč za stropne. Lesene stropne ima še enajst hiš v Mali Ligojni.

Ostrešja so delali iz smrek in jelk. Stanovanjske hiše, ki od zadnjih desetletij 19. stol. niso bile bistveno predelane, so Ogrinova, Gregova in Špeličkova domačija iz Male Ligojne. Tloris ni spremenjen, preoblikovani so le manjši deli.

Leta 1975 je bil zadnji kozolec v Ligojni še prekrit s slamo (Frencov kozolec).

Pri Borštnikovih na Mavsarjevem hribu je še ohranjena črna kuhinja, ki so jo uporabljali v gospodinjstvu še nekaj let po drugi svetovni vojni. Danes jo uporabljajo za sušenje mesa, kuhanje svinjske hrane in žganja. Od leta 1920 do 1926 so pričeli z ukinjanjem črnih kuhinj. Pojavljajo se štedilniki na trda goriva.

Del Borštnikove črne kuhinje na Mavsarjevem hribu s posodo, januar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Peč v Borštnikovi črni kuhinji na Mavsarjevem hribu. V peči dva litoželezna lonca, pred njo greblja, lopar in burklje, januar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Borštnikov vzdian kotel v črni kuhinji za kuhanje svinjske hrane na Mavsarjevem hribu, januar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Dimljenje (prekajevanje) mesa v črni kuhinji pri Borštnikovih na Mavsarjevem hribu, januar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Ogrinova domačija v Mali Ligojni: levo hiša, pred njo vodnjak, desno hlev in kašča, februar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Samostojna stoječa kašča je ohranjena le še pri Ogrinovich. Pri Popitovich v Mali Ligojni, se skedenj in kašča združujeta. Pri Novakovih (Kržetovich) in Furlanovich (Šegovih) v Mali Ligojni sta dobro ohranjena samostojna skednja, pri Japljevih (Špeličkovih) pa so skedenj preuredili v prostor za mletje šrota. V njem shranjujejo tudi kmetijska orodja.

Furlanova (Šegova) domačija – hlev in hiša sta povezana iz Male Ligojne, februar 1984 (foto: B. P.).

Del Furlanovega (Šegovega) gospodarskega posloppja: drvarnica, skedenj, kozolec iz Male Ligojne, 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Furlanov (Šegov) skedenj s starimi delovnimi pripomočki – v ospredju kosilnica, v ozadju slamoreznica, februar 1984 (foto: B. P.).

Gregova kajžarija – v ospredju drvarnica, lesena vrata pod oknom so vodila v zajčnik; last Gregove Micke v Mali Ligojni, februar 1984 (foto : Bojan Petrovčič).

Samostojno stoječi svinjak so imeli še pred petimi leti pri Ogrinovich. Obnovljena samostojna velbana svinjaka imajo še pri Furlanovich (Šegovih) in Popitovich v Mali Ligojni.

Kozolcev – topelarjev je v Ligojni petnajst in en enojen.

Ligojnčani so leta 1930 zgradili skupno sušilnico za sadje⁵², ki je bila kmalu uničena.

Sušilnice za lan in konopljo ne obstajajo več od leta 1952.

Vodnjakov na vreteno ni več. Ohranjena sta vodnjaka pri Ogrinovich in Samotorčanovich v Mali Ligojni, ki pa nista več uporabna.

Notranja oprema

Dve domačiji v Mali Ligojni sta še tradicionalno opremljeni, in sicer pri Ogrinovich in Špeličkovih. V »hiši« imajo še staro kmečko peč in v nasprotnem kotu mizo s klopmi, višje v kotu Bohkov križ – razpelo in podobi svetega Jožefa in Marije z Jezusom. Tradicionalni kosi pohištva so ostali v starejših, še nepreurejenih kmetijah.

Skrinjo za shranjevanje posteljnine imajo ohranjeno pri Šegovih, Ogrinovich in Špeličkovih v Mali Ligojni. Še pred tremi leti so

Šegovi mesili kruh v mentrgi, danes mesijo kruh v večjih, sodobnejših posodah. Sklednik so Šegovi prenesli v klet.

Nečke uporablja še vedno vsak kmet za čiščenje semen.

Visečo stensko uro s kukavico imajo pri Šegovih in Strnadovich. Betonska korita imajo še pri Špeličkovih, Ogrinovich, Šegovih in Popitovich.

Žličnikov že dolgo ne uporabljajo več, prav tako ne zibeli⁵³.

Vse do leta 1940, ko so v Ligojno napeljali elektriko, so Ligojnčani osvetljevali domove s svečami, karbidovkami, petrolejkami in z baterijami. Zadnji so dobili električno napeljavo pri Potočnikovih v Mali Ligojni zaradi oddaljenosti hiše leta 1976. Mavsarjev hrib je dobil električno napeljavo leta 1955.

Skupnost

Na Vrhniki je bilo leta 1938 ustanovljeno društvo kmečkih fantov in deklet, ki so enotno nastopali v delavskem in kmečkem pogledu. Organizirali so igre in ustanovili pevski zbor. V tem društvu je bilo udeležениh šest Ligojnčanov. Tudi v društvu Orlov in Sokolov – zadnji so delovali do vojne – so sodelovali nekateri posamezniki iz Ligojne. Organizirali so paradne vaje in telovadno društvo. Spominjali so na današnjo obliko delovanja gasilskega društva.

Leta 1952 so Ligojnčani dogradili Gasilski dom in ustanovili gasilsko društvo, ki je sprva štel 16 članov iz Male Ligojne in nekaj članov iz Velike Ligojne. Kupili so ročno brizgalno, ki je stala 50 000,00 din. Med Veliko in Malo Ligojno so se večkrat pojavljala nasprotja: pri gradnji gasilskega doma, šole, trgovine in pri prireditvah pustnih običajev. Pretepi med Ligojnčani in fanti iz sosednjih vasi so bili pogosti predvsem zaradi vasovanja.

Lovski klub Vrhnika je bil ustanovljen v 19. stoletju. Sprva je klub štel naslednje člane: Gabriel in Karel Jelovšek, Vencelj Malavašič, Majer – po njem se je ohranilo stojišče za zajce (Majerjev štant) – Jože Jelovšek in dr. Lavrenčič. V 20. stoletju so bili včlanjeni v Lovski klub Vrhnika: dr. Lajtgeb, Lacko Vuk, Andrej Novak, Ramovž, Vinko Kunstelj in dr. Lavrenčič. Lavrenčič je bil ustanovitelj Lovske zveze na Vrhniki in tudi mednarodni podpredsednik lovske zveze. Imel je polovico vrhniškega lovišča, celotno rovtarsko in šentjoško lovišče, četrtno horjulskega lovišča – Žažar, Mavsarjev hrib in senčne strani Horjulske doline (Trebeži, Bukovje). Uredil je čistokrvno rodovniško knjigo lovskih psov od leta 1907 dalje. Prva pasma se je imenovala istrski gonič. Prva včlanjena Ligojnčana sta bila Janez in Jože Kuclar (pred drugo svetovno vojno). Od leta 1934 dalje je

bil član lovskega društva tudi Andrej Novak. Bil je poklicni lovec od 1934 do 1945 in pomočnik Lavrenčičevega lovskega okrožja. Po drugi svetovni vojni se je lovsko društvo preimenovalo v lovsko družino. V lovski družini je danes včlanjenih šest Ligojnčanov. Andrej Novak ve povedati, kako zelo so se spremenile razmere v lovskem delovanju in združevanju od njegove ustanovitve pa do danes. Nekdaj sta dr. Lavrenčič in lovška zveza odločala o lovopustu divjadi, a danes o tem odloča lovška zveza. O samem odstrelu pa odločajo lovška zveza in člani lovske družine.

Lavrenčič je lovil s svojimi gosti, pooblaščenimi lovci, lovskimi čuvaji, orožjem in psi. Nudil je celotno lovsko oskrbo. Danes mora imeti lovška družina lastno udeležbo psov, orožje in ostalo lovsko oskrbo.

Lovsko društvo Vrhnika z ligojnskimi člani pri lovu na jelena v Raskovcu, 1983. Med njimi so Bojan Petrovčičin Sternadova (Varškova) Milan starejši in Milanmlajši.

Člani folklorne skupine Ligojna v narodnih nošah: Mojca Smrtnik, Bojan Petrovčič, Jelka Podlipec, neznan, Niko Samotorčan, Karmen Novak, v ozadju Dragica Petrovčič, 1976.

Šege in navade

• Šege življenjskega cikla

Ob krstu še vedno pripravijo gostijo, na katero so povabljeni najbližji sorodniki. Botri obdarujejo novorojenca. Včasih so prinašali cele jerbase⁵⁴ moke, sladkorja, masla, veliko in nekoliko manjšo pogačo za novorojenčkovo mater in babico – kajti nekdanj ni bilo tako bogate prehrane kot danes.

Otroci obiskujejo verouk v cerkvi Sv. Jurija v Veliki Ligojni. Poučujejo jih vrhniški kateheti. Otroci sprejemajo sveto obhajilo in sveto birmo na Vrhniku. Oba obreda sta zelo slovesna.

Ženitovanijske šege potekajo v Ligojni še vedno po starem. Nevesti postavijo na predvečer dva okrašena mlaja z napisom Sreč-

no novoporočenca. Fantom postavijo večji okrašeni mlaj, to je smreka, na katero pritrjujejo konjski komat ali jarem.

Tako ženin kot nevesta slovesno pogostita in povabita mlade fante, ki so jima postavili mlaje, na ohcet.

Še vedno ostaja običaj šranganja.⁵⁵ Danes od ženina, ki je iz druge vasi, zahtevajo tudi več kot star milijon. Ženin poskuša znižati vsoto. Nevesti, za katero ženin ne plača, fantje naredijo velik kraval.

Nevestino plačilo ali tolar mladi zapijejo. Nevesta dobi doma balo. Vedno več ohceti organizirajo v gostilnah v okolici Vrhnike, kajti Ligojna nima svojega gostinskega prostora.

Smrt v vasi naznanijo z mrliškim zvonjenjem. Zvonjenje mrliča spremlja tudi na za-

dnji poti. K umrlemu hodijo sorodniki, prijatelji in vaščani ob večerih kropit in molit. Vse do leta 1970 je pri umrlem bedela lučarica,⁵⁶ ki se je vsakemu, ki je prišel kropit, zahvalila z boglonaj⁵⁷. Na zadnji poti ga pospremijo svojci in vaščani v cerkev Sv. Jurija, kjer se zanj daruje maša. Pokopljejo ga na pokopališču pri Sv. Juriju. Po pogrebu je pogostitev sorodnikov in pogrebcev na domu umrlega. Pogostitev ali sedmino v zadnjih letih pripravijo tudi v Gasilskem domu.

Preden gredo fantje k vojakom, morajo na »štelengo⁵⁸«. To proslavi vsa mladina v kraju.

Fantje iz vrhniške občine se peljejo na štelengo, 1974. Med njimi Andrej Mele in Bojan Petrovčič iz Velike Ligojne.

• Letne in koledarske šege

Božič: Ligojncani teden dni pred božičem nosijo kip device Marije od hiše do hiše in molijo. Na predvečer božiča, to je na sveti večer, postavijo jaslice in božično drevo, ki ga okrasijo z doma pečenimi piškoti. Ko zazvoni angelovo čaščenje v cerkvi Sv. Jurija, se začne po hišah obred s kadihom in blagoslovljeno vodo. Obhodijo vse hišne, hlevske in kletne prostore. Pokropijo z vejico ciprese ali pušpana⁵⁹; pokadijo pa s kadihom, pripravljenim iz smole, oljke in žerjavice.

Med obhodom molijo sveti rožni venec, s katerim navadno končajo kleče pred jaslicami, ki so središče božičnega dogajanja. Ob jaslicah molijo in pojejo božične pesmi.

Na sveti večer ljudje obišejo cerkev Sv. Pavla na Vrhnikih, kjer se udeležijo polnočnice. Včasih so hodili peš v večjih skupinah s krensicami in baklami v rokah, danes se vozijo z avtomobili. Lučke na božičnem drevesu in jaslicah gorijo vso noč. Na božični dan je vse praznično. Praznična je hrana (meso, potica), pri živini opravijo le najnujnejše; udeležijo se maše na Vrhnikih.

V trgovini kupljene božične jaslice, last Rudija Sedeja, december 1983 (foto: Bojan Petrovčič).

Praznuje se tudi novo leto in sveti trije kralji. Na predvečer teh dveh praznikov prav tako z blagoslovljeno vodo pokropijo in pokadijo hišo in gospodarska poslopja, se udeležijo maše ter se pogostijo s praznično hrano.

S svečnico, 2. februarja, se božični prazniki zaključijo.

Na cvetno nedeljo otroci še vedno nosijo v cerkev Sv. Pavla na Vrhnikih k žegnu⁶⁰ butarico, narejeno iz bršljana, brina, zaspanca (podobnega cipresi). Odrasli nosijo oljčne

vejice. Oblika butare se je v novejšem obdobju precej spremenila. Dodali so ji barvne oblance in pomaranče. Svojci otroke za dobljeno blagoslovljeno butarico denarno obdarijo. Blagoslovljeno butaro uporabljajo pri kajenju za božične in novoletne praznike in v času svetih treh kraljev.

Vsi praznujejo velikonočne praznike. Na veliki petek imajo post. V soboto kuhajo in pripravljajo velikonočne dobrote, kot so potica, šunka; barvajo pirhe, pripravijo hren. Pripravljeno hrano na velikonočno soboto odnesejo v košarah in jerbasih v cerkev Sv. Jurija k »žegnu«. To hrano zaužijejo na velikonočno nedeljo.

Na praznik svetega Rešnjega telesa nosijo mladi fantje, ki še niso bili na štelengi, bandero. Bandera je zastava, na kateri je podoba vaškega cerkvenega patrona. Ligojnčani nosijo Sv. Jurija in Sv. Lenarta. V teh dveh cerkvah že navsezgodaj potrkavajo.

Žegnanje v Veliki Ligojni praznujejo na nedeljo po 24. aprilu. V Mali Ligojni pa praznujejo po 10. avgustu svetega Lenarta. Običajno v obeh cerkvah ni rednih cerkvenih obredov, so le za žegnanje. Maš se udeležijo tudi ljudje iz okoliških vasi. Ligojnčani imajo običaj, da povabijo vse sorodnike na žegnanje, da jih pogostijo. S prazničnimi jedmi ta običaj danes nekateri ljudje opuščajo. Žegnanja spremljajo vesela izmenična pritrkavanja iz obeh cerkvenih zvonikov.

6. decembra otroke še vedno obdaruje Miklavž. Hodi od hiše do hiše, spremljajo ga našemljeni parkeljni, opremljeni z verigami in rogovi, Lucifer in angeli. Miklavž otroke obdaruje. Darila pripravijo starši. Poredni otroci dobijo včasih tudi palico. Že nekaj dni pred obdaritvijo starši trkajo s palico na okna. Otroci menijo, da jim trka Miklavž, zato molijo. Na listek napišejo željo, kaj želijo dobiti od Miklavža.

Podobno kot Miklavž obdaruje otroke za novo leto Dedek Mraz.

Ob dnevu mrtvih – ta dan imenujejo tudi dan vseh svetnikov – uredijo grobove, prižgejo sveče in se udeležijo maše, posvečene mrtvim.

Za prvi maj in na predvečer Janeza Krstnika (kresna večera) v Ligojni še vedno zakurijo kres. Ob njem se veselijo do jutranjih ur.

V obdobju pred pustom je čas porok. Še vedno je navada, da se ljudje veselijo na veselicah in ohcetih.

Pustne šeme – maškare so še v navadi. Našemijo se tako otroci kot odrasli. Pustni sprevod, ki ga organizirajo odrasli fantje, sestavlja kamela, oblečena v kožuh, kamelovodec, mežnar, ki pobira denar, harmonikar, ki skrbi za prijetno razpoloženje, ženin in nevesta, klobasar, ki na burkle pobira klobase, in t. i. Lojza, ki pobira v cajno jajca, flancate in drugo cvrtje. Zbrani denar in dobrote zapijejo in pojedjo na pustni veselici v Ligojni, na kateri se že od nekdaj kar tare maškar.

Ligojske pustne maškare. Prvi iz leve je Marjan Kogovšek, 1974.

Naslednji dan pokopavajo pusta, ki je oblečen v suknjič in hlače, napolnjene s slamo, ter pokrit s klobukom. V pogrebem sprevodu prvi nosi križ; sledi pust, ki ga nosijo pogrebci, t. i. duhovnik, ki opravlja pogrebne

molitve. Sledijo mu jokajoči v sprevodu. Pusta upepelijo ob pogrebni slovesnosti, polni joka, na koncu vasi. Med sprevedom po vasi mežnar pobira denar za pogreb in sedmino. V novjšem času vozijo pusta s traktorjem. Po pustu je post, ki prepoveduje ljudem veseljačenje. Ljudje se tega tudi drže. Dekletom, ki se pred pustom ne poročijo, fantje privlečejo pred hišne duri ploh.

- Delovne šege

Na kmetih se je včasih zbralo ob slačenju (ličkanju) koruze ob večerih tudi do štirideset ljudi. Mladi in stari so prepevali, si pripovedovali šale in dogodivščine. Po končanem delu so bili pogoščeni z moštom, grozdem, orehi in s kruhom. Za tem so še ob zvokih harmonike zapeli in zaplesali vse do jutra. Danes so le redki, ki še povabijo k ličkanju sosede, kajti delo opravijo sami. Nekateri koruzo silirajo.

Ob graditvi hiše lastnik prosi vaščane za pomoč pri gradnji plošče, prav tako pri postavljanju ostrešja. Po opravljenem delu vaščane pogostijo. Dela sosedom in znancem lastniki hiš ne plačujejo, ampak računajo z vračilnim ravnanjem ob enakih prilikah. Zaradi strojnih novosti v kmečkem gospodarstvu, kjer dela opravijo stroji, so opuščene šege ob mlatvi, žetvi in košnji. Do leta 1941 so Ligojnčani še meli proso. Proso so zložili v kotu skednja v obliki kmečke peči. Zbrani fantje in dekleta so se držali za žrd⁶¹ in z nogami vrtili snope. Z vrtenjem so izločili zrnje od latja. Metev so običajno zaključili z malico in plesom. Dela ob mlačvi, ličkanju, košnji, pustovanju, šranganju so se vedno zaključila z likofi (gostijo).

- Verovanje

Vse do prve polovice 19. stol. so vaščani verjeli v coprnice, menda so bile dobre in zle. V Velikih jamah so svoje čase bivale vile, ki so hodile ljudem pleti proso v Staro cesto v

Mali Ligojni. Lastniki njiv so jih zvečer pogostili z večerjo. Lisjakom in drugim gozdnim zverem je hrana bržkone dobro teknila.

Rečeno je bilo, kadar burja močno piha, da se je nekdo v bližnji okolici obesil.

Ljudje vedo povedati, da je gospodar četrtega Šegovega rodu nazaj klical hudiča za frakel šnopca. Klel je: »Akre, če si, pridi!« Potem je spil dobljeni frakelj in rekel: »Klical sem ga, če ga ni, ga ni. Pijača je v želodcu.«

- Zdravilstvo

Nekaj let pred prvo svetovno vojno še v 19. stol. so se ljudje zdravili pri splošnem zdravniku Maroltu. Njegovega zdravljenja so se Ligojnčani posluževali le v največji stiski. Med obema vojnama pa so se zdravili pri dr. Šabcu in dr. Kepcu. Konec 19. stol. je bil Ligojnčanom znan zdravilec Možinček iz Vrzdenske doline, ki je zdravil bolezni z zagovarjanjem.

Znano domače zdravilo proti glavobolu je bil pelin, katerega so žgali pokritega z ruto nad žerjavico. S prekajeno ruto so zavili obraz, včasih tudi vrat. V iste namene so uporabljali rožo mračnico. Tako so rastlino poimenovali Ligojnčani.

Kot kadilo, zdravilo proti zobobolu, so uporabljali posušeno semensko repo – korenino.

Valentinove glavice, prekajene na žerjavici, so uporabljali pri zdravljenju otroških bolezni.

V primeru zastrupitve so zastrupljene dele premazali s konopljinim oljem.

Ture in podobna obolenja so zdravili z lanenim semenom, kuhanim v mleku. Krpo, premazano z njim, so položili na gnojna mesta.

Gliste so odpravljali z brinovim oljem in s česnovim sokom, s katerim so premazali senca, predel pod nosom in popek. Proti glitavosti so se branili tudi s česnom, nanizanim na vrvici, obešenim okoli vratu.

Ušesne bolečine so blažili z oljem, zavretim v orehovi lupini.

Trebušne bolečine in prehlade so zdravili s kamiličnim čajem, slabosti pa z encijanom.

S koprivami so zdravili boleče, revmatične dele telesa, tako da so se po bolečem delu udarjali s koprivami.

Živino je zdravil nešolani veterinar Grom, doma s Stare Vrhnike. Pri zdravljenju živine je uporabljal strupena zelišča. Bolni živali je z žebljem prebodel kožo, rano pretaknil z zelišči, kar je pospeševalo izcejanje gnoja.

- Domača zdravila:

S stebli semenske repe so zdravili ohromele stare kokoši.

Laneno seme so dajali kravi pred telitvijo zaradi lažje telitve.

Kapč so uporabljali proti ušem pri živini. Prešali so ga s prešami v kisovniku.

Glasba, petje, ples

Starinske plesne oblike, kot so: marzelin, čotiš, zimeršlit, štajeriš, šušterska, ajncvaj-draj, polke, stari valčki, so se ohranile vse do druge svetovne vojne. Nekdaj so se mladi zabavali in plesali na balih⁶². Bali so se vrstili vse do pusta, nato so prenehali s plesi do velike noči. Plesalo se je vedno po večjih kmečkih delih, kot je spravljanje prosa na kup, ličkanje. Denarja ni bilo toliko, da bi fantje popivali po gostilnah, zato so raje prepevali po vasi. Peli so podoknice in

si s tem prislužili kozarček domačega mošta, žganja. Radi so zapeli tudi ob rojstnih dnevih.

Skoraj v vsaki hiši so imeli godca. Igrali so na klarinet in stare nemške harmonike. Znaní godci so bili Moravc in Zalar iz Male Ligojne ter Židank iz Velike Ligojne.

Likovno obzorje

V Veliki Ligojni vrh nizkega holma stoji cerkev Sv. Jurija, barokizirana v 18. stol. in obdana s taborskimi obzidjem. Glavni oltar in stranska oltarja je leta 1939 prenovil Ivan Buh.

Kapelica v Veliki Ligojni z Marijo, ki drži Jezusa v naročju, je bila postavljena v začetku 20. stoletja.

Kapelica v Veliki Ligojni iz začetka 20. stoletja, februar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Stranski oltar cerkve Sv. Jurija v Veliki Ligojni, februar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

Dve leseni križni znamenji sta na Mavsarjevem hribu in v središču vasi.

Križno znamenje na križpotju pri Ogrinovih v Mali Ligojni je bilo obnovljeno 1980. leta.

V Veliki Ligojni je cerkev sv. Jurija s pokopališčem, ki je podružnica vrhniške fare. Cerkev se prvič omenja leta 1526 v seznamu cerkvenih dragocenosti. V dobi turških vpadov so jo obdali z obrambnim obzidjem. Najkasneje v 18. stoletju je bila cerkev barokizirana.

V Mali Ligojni je cerkev sv. Lenarta, tudi podružnica vrhniške fare. Cerkev se omenja leta 1526 v seznamu cerkvenih dragocenosti. Albreht pa navaja kot čas zidave leto 1567, potem bi bila to že druga cerkev na tem mestu. Zvonik je bil prenovljen leta 1940. Cerkev obdaja ovalno obrambno zidovje iz časa turških vpadov.

Stavbne zunanjščine niso prenovili le pri Ogrinovih v Mali Ligojni. Delno obnovljeni hiši sta še Šegova (Franc Furlan) in Špeličkova domačija (Japel) v Mali Ligojni. Novosti so vnašali le v notranji opremini.

Od stenskega okrasja so ostale le podobe in slikarije Srca Jezusovega in Srca Marijinega, katere so prodajali po vasi v 19. stoletju. Leta 1923 so duhovniki blagoslavliali te podobe, zato jih skrbno hranijo v hišah. Okvirje in križanega na križu je izdeloval Buh na Vrhniki.

Kamnosek Primož z Drenovega Griča je izdeloval nagrobne spomenike, cerkvene kropilnice in druge predmete iz kamna.

V Ligojni so znani kulturni ostanki iz rimske dobe (zidovi).

Cerkev Sv. Lenarta v Mali Ligojni, februar 1984 (foto: Bojan Petrovčič).

POSEBNOSTI LIGOJNE

V dolini, t. i. Divje jame nad Ligojno, so med prvo svetovno vojno ruski ujetniki za avstrijsko firmo iskali črni premog. Premoga niso našli, le ogromne kupe črnega kamenja in zemlje. Nekaj ruskih ujetnikov je pomrlo ali pa se je ponesrečilo pri slabo organiziranem delu. Ostale pa so globoke jame in dolgi rovi, ki vodijo v strmi hrib.

V letih pred prvo svetovno vojno so hodili skozi vas, višje v hribu, tihotapci. Iz Ljubljane so se pripeljali do Drenovega Griča z večernim vlakom in nato odšli peš skozi gozdove mimo Žažarja ter Smrečja proti državni meji z Italijo. Čez mejo so nosili predvsem tobak in cigarete, domov pa svilo, riž in južno sadje. Povečini so bili mladi ljudje.

Februarja 1942 so iz ljubljanskih zaporov pripeljali devet talcev in jih na Čelešnikovih njivah pod vasjo ustrelili. Med ustreljenimi je bil tudi pesnik Ivan Rob. Njegove zadnje besede so bile: »Kdor je umrl za domovino, je živel dovolj!« Te besede so vklesane v spominski kamen, ki sta ga krajevna organizacija, zveza borcev in občinska organizacija po vojni postavila ustreljenim žrtvam na kraju, kjer so bile ustreljene.

Ozemlje, ki ga zajema Krajevna skupnost Ligojna, je z etnološkega zornega kota bila doslej popolnoma neraziskano. Pri pregledovanju literature sem našla v glavnem le statistične podatke.

Proslava ob spomeniku padlih talcev med drugo svetovno vojno 1942. leta na Čelešnikovih njivah, 1981.

DOMAČA HIŠNA IMENA V LIGOJNI

Raziskava je bila izvedena v februarju 1984.

<i>V MALI LIGOJNI</i>	<i>V VELIKI LIGOJNI</i>
PRI FRLAN	PRI KOŠUTOVEM JANEZU
PRI POPIT	PRI KOŠUT
PRI ZALAR	PRI JAMŠK
PRI SAMOTORČAN	PRI MARIC
PRI DOJNK	PRI ŠTEFIN
PRI ŠPELIČK	PRI ŽNIDAR
PRI ČUK	PRI ČELEŠNIK
PRI SRNAD	PRI PETRU
PRI MORAVC	PRI BREGAR
PRI KRŽET	PRI BAJT
PRI MEŽNAR	PRI MOLK
PRI FRANC	PRI KOREL
PRI JOŽET	PRI KOVAČ
PRI ŠEG	PRI POLK
PRI OGRIN	PRI MIKŠ
PRI KRANJC	PRI JAKC
PRI FRENK	PRI ŠUŠTARJU
PRI ŽNIDARJU	PRI TONC
PRI JERNEJC	PRI ANČK
PRI MATEVŽ	PRI HRIB
PRI TERMATAL	PRI KOVAČ
PRI BEZG	PRI GUSTELNU
PRI KOČAR	PRI ŠTERMAŽ
PRI POTOČNIK	PRI ŠIMNOVC
	PRI GALET
	PRI SMRTNIK
	PRI MAVSAR
	PRI FRANCET
	PRI ŽIDANK
	PRI MEHC
	PRI FRANCELNU
	PRI RJAVC
	PRI HINC
	PRI JURČK
	PRI BORŠNIK
	PRI JURIJ
	PRI ŽIDNK
	PRI CANKAR
	PRI MRLAK
	PRI MORAVC
	PRI LAVDAN
	PRI ŠKUPNK
	NA MAVSARIJI
	PRI ALEŠ
	PRI ČUK
	PRI KOTNIK

Cambah (Risba, Maja Petrovčič, 2012).

Čevljarski šivalni stroj (last Antona Petrovčiča).

Likalnik "peglezen" (last krojača Ivana Petrovčiča).

Šivalni stroj (last krojača Ivana Petrovčiča).

Viri:

Kot informatorji so sodelovali:

1. Pavel Sedej, roj. 4. 7. 1932, kmet na Mavsarjevem hribu.
2. Francka Sedej, roj. 7. 3. 1910, kmetica na Mavsarjevem hribu.
3. Ivan Mele, roj. 1923, Velika Ligojna 29, železničar, kmet, predsednik Krajevne skupnosti Ligojna.
4. Franc Furlan, roj. 6. 1. 1909, Mala Ligojna 16, kmet.
5. Janez Petrovčič, roj. 12. 12. 1913, Velika Ligojna 36, krojaški mojster.
6. Pavel Bradeško, roj. 18. 4. 1933, Velika Ligojna, kmet.

Poleg ustnih sporočil je bilo pri izdelavi naloge uporabljeno še naslednje gradivo:

1. Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937.
2. Krajevni leksikon Slovenije, 2. knjiga, Ljubljana 1968.
3. Popis prebivalstva gospodinjstev in stanovanj v socialistični republiki Sloveniji 31. 3. 1981.
Prvi podatki po krajevnih skupnostih. Zavod SRS za statistiko, Ljubljana 1981.
4. Umetnostni spomeniki Slovenije 2. Dekanija Vrhnika. Topografski opis. Marjan Marolt. Založilo in izdalo Umetniško- zgodovinsko društvo v Ljubljani leta 1929, str. 71-74.
5. Naš časopis, glasilo SZDL Občine Vrhnika, št. 105, dec. 1983, str. 8.

6. Franc Bekš, Prvi borci, Založba Borec, Ljubljana 1976, str. 5–25.
7. Karel Grabeljšek, Vrhnika in okolica med NOB, izdal Občinski izbor ZZB Vrhnika, str. 54–59.
8. Glas Vrhnik, leto II., št. 6, Vrhnika, 15. 3. 1952, str. 2.
9. Franciscejski kataster, mapa k. o. Ligojna

Opombe

1. Seminarska naloga Dragice Skubic, roj. Petrovčič, na oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Izdelana je bila leta 1984 pri predmetu Obča etnologija pri prof. dr. Slavku Kremenšku, v okviru programa Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja v 20. stoletju. Za objavo je dopolnjena z opombami pod črto.
2. Arhiv Republike Slovenije (AS), SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, mapa k. o. Velika Ligojna.
3. Cerkvenca – travnik, polje, gozd v lasti Cerkve.
4. Podatki, povzeti na oddelku za zaposlovanje v občini Vrhnika
5. Otko – orodje za odstranjevanje prsti, plevela s pluga, z otko so čistili lemež.
6. Siliranje – konzerviranje zelene krme s kisanjem v silosu.
7. Gepelj – priprava za pogon različnih strojnih pripomočkov. Poganjala ga je konjska vprega. Konj je hodil v krogu, vprežen v poseben vzvod, preko katerega je poganjal zobato kolo z velikim vbodom, znotraj katerega se je vrtenje prenašalo na manjše zobato kolo, od tam naprej na pogonsko os, na katero so lahko priključili različne priključke, najpogostejše slamoreznico.
8. Žetveni kombajn – stroj, ki opravlja več pomembnih delovnih operacij hkrati, zlasti pri spravljanju pridelkov: pšenico so poželi s kombajnom/silažni, žitni kombajn. S kombajnom so delali traktoristi in kombajnarji.
9. Lamber – pločevinasto vedro.
10. Nakladalnik – naprava za nakladanje gnoja, sena na vozilo.
11. Obnova – organizirana državna družbena pomoč pri obnavljanju hiš.
12. Škaf – manjša, nizka, navadno lesena posoda z dvema ušesoma.
13. Žličnik – viseča, lesena omara na steni, kvadratne oblike, za odlaganje žlic.
14. Sklednik – viseča, lesena omara za shranjevanje skled.
15. Lopar – narejen iz lesa, nanj je gospodinja položila

hleb kruha, ga potisnila v segreto peč in ga s sunkovitim potegom potegnila izpod hleba.

16. Greblje – narejene iz lesa. Z njimi so odmikali v peč žerjavico na stran peči.
17. Burkle – so bile kovinske; uporabljali so jih za postavljane loncev v peč, tako da so burkle objele konusni del lonca in ga s pomočjo "hlapca" potisnile v peč.
18. Hlapec – je poseben podstavek z vrtečim valjem, preko katerega se je z lahkoto, na principu vzvoda privzdignilo lonec in ga potisnilo v peč.
19. Verkštat – delavniška miza z orodjem.
20. Mentrgra – lesena miza s koritom za mesenje kruha.
21. Štibeln – spalnica.
22. Kamra – spalnica.
23. Cimer – podstrešna soba.
24. Frčada – podstrešna soba v nadzidku nad kapom z oknom nad vhodnimi vrati.
25. Gredenca – omara za posodo in jedilni pribor.
26. Šporget – zidani štedilnik, obložen s keramičnimi ploščicami.
27. Srajčnik – ženska bluza z rokavi, navadno platnena.
28. Životec – žensko oblačilo brez rokavov, ki pokriva zgornji del telesa.
29. Muf – valjast predmet za gretje rok, navadno iz krzna, v katerem so držale roke.
30. Cajne – manjša pletena košara s polkrožnim dnom in z ročajem, pletena iz vrb, viter, tudi slame. Z njo so pobirali sadje in krompir.
31. Štala – hlev.
32. Mlačev – dejavnost, povezana s spravljanjem zrnja iz klasja, latja (npr. proso ima polno, težko latje, oves gre v latje) s cepcem, mlatilnico.
33. Cepec – orodje, sestavljeno iz daljšega ročaja s posebnim utorom, z zarezo na koncu, v katerega je bil z jermeni privezan drugi del, ki je bil krajši in na prostem koncu zadebeljen najpogostejše iz drenovega ali drugega trdega, žilavega lesa.
34. Reta – orodje z lesenim obodom, sestavljen iz lesenih viter, z nesimetrično razporejenima ročajema.
35. Mernik – večja lesena posoda z ročajema ob straneh, v kmečkem okolju prostorninska mera za žito.
36. Nečke – podolgovata, plitva posoda iz enega kosa lesa.
37. Jarem – je lesena vprežna naprava, ki se da govedu na vrat.
38. Komat – z žimo podložena vprežna priprava, ki se da na vrat konja.
39. Aksa – os.

- 40 Zapravljivček – lahek, odprt voz z vzmetmi, navadno za dve osebi.
- 41 Koleselj – udoben, odprti voz za več oseb.
- 42 Pehar – navadno okrogla košarica, pletena iz slame.
- 43 Cambah – pletena košara s polkrožnim ali ravnim lesenim dnom in ročajema.
- 44 Reznica – suho rastlinje za nastiljanje živini, krmo.
- 45 Čeber – lesena posoda, sestavljena iz ravnih dog v poševni konus (vsak predmet, ki je koničaste oblike) v smeri proti dnu, ki je prav tako lesen, z dvema kovinskima obročema ter z dvema daljšima dogama, v kateri so bile zvrtna tako imenovana ušesa.
- 46 Gradaše – priprava za česanje preje.
- 47 Trlica – priprava, s katero so terice lomile trdo in krhko ovojnico lanene bilke in jih tako odluščile od niti. Trlice so sestavljene iz dveh delov, in sicer iz stabilnih dveh ozko spojenih lesenih letev (tvorile so razmeroma ozko špranjo, vmes pa je bila pritrjena pregibna letev, ki se je po dolžini in debelini ujemala z rezo teh dveh stabilnih letev.
- 48 Klovč – klobčič.
- 49 Koruzno slačje – ličkanje.
- 50 Rom – okvir za slike.
- 51 Obličnik – krompir v oblicah.
- 52 Sušilnica za sadje – pajžba.
- 53 Zibel – posteljica za dojenčka narejena tako, da se ziblje.
- 54 Jerbas – okrogla košara z ravnim pletenim dnom in navadno z majhnima ročajema, ali brez ročajev.
- 55 Šranga – pregrada poti z namenom, da ženin plača vaškim fantom odkupnino za nevesto.
- 56 Lučarica – najeta ženska, ki bedi pri mrliču, ki straži mrliča.
- 57 Boglonaj – Bog poplačaj.
- 58 Štelenga – nabor: uradni postopek za ugotovitev sposobnosti vojaških obveznikov za vojaško službo.
- 59 Pušpan – okrasni zimzeleni grm ali nizko drevo z drobnimi usnjatimi listi in s trdim lesom.
- 60 Žegen – blagoslov, tudi snop šibja in zelenja – butarica na cvetno nedeljo.
- 61 Žrd – dolg, debel lesen drog.
- 62 Bal – družabna prireditve, na kateri se pleše.